

مشارکت دانشجویان در کلاس درس و راهکارهای ارتقای آن؛ یک مطالعه مروری

کاظم حسین زاده^۱، فریبا درخشان^۲، رامین سرچمی^{۳*}

۱. دکتری تخصصی آموزش بهداشت و ارتقا سلامت، استادیار، گروه پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی قزوین، قزوین، ایران
۲. کارشناس ارشد آموزش پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران
۳. دکترای تخصصی مدیریت آموزش عالی، استادیار، گروه آموزش پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی قزوین، قزوین، ایران

● دریافت مقاله: ۹۵/۴/۱۴   ● آخرین اصلاح مقاله: ۹۵/۸/۳   ● پذیرش مقاله: ۹۵/۸/۱۶

زمینه و هدف: مشارکت دانشجویان در کلاس از ویژگی‌های طیف گسترده‌ای از طراحی‌های آموزشی است و می‌تواند دربردارنده نظریات اندیشمندان و جالب توسط دانشجویان بوده، موجب تقویت، ایجاد انرژی مثبت، و اشتیاق در جو کلاس گردد. با این حال، چنانچه مشارکت دانشجویان در کلاس مدیریت نگردد باعث خستگی معلم و سردرگمی دانشجویان می‌شود. هدف از انجام این مطالعه مروری، بررسی الگوهای مشارکت دانشجویان در کلاس درس و ارائه‌ی راهکارهای مناسب به منظور ارتقای آن است.

روش کار: به منظور انجام این مطالعه مروری بر اساس PRISMA Flow Diagram، که مختص مطالعات مروری است، کلید واژه‌های مناسب در پایگاه‌های علمی مختلف جستجو شد و در مرحله نخست تعداد ۳۵ مقاله مرتبط با موضوع مطالعه حاضر بدست آمد. سپس با مطالعه چکیده مقالات استخراج شده، تعداد ۲۵ مقاله که از هر جهت در راستای تامین اهداف مطالعه حاضر نبودند از فرآیند پژوهش حذف گردیده و در نهایت تعداد ۱۰ مقاله، که به طور جامع تری به بیان مسئله و تبیین راه حل‌های مرتبط با آن پرداخته بودند، انتخاب و خلاصه‌ای از مطالب آنها در قالب یک راهنما جهت اساتید و مدرسین دانشگاه تهیه و تنظیم گردید.

یافته‌ها: مقالاتی که بعد از جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی به دست آمدند همگی مبتنی بر متودولوژی مطالعات مروری بوده و در ایالات متحده و کانادا به انجام رسیده بودند. مضامین کلی مورد بحث در این مقالات شامل مزایای مشارکت دانشجویان در تدریس، استراتژی‌های افزایش مشارکت، دلایل کمبود مشارکت، و نیز طبقه بندی و ارزشیابی مشارکت دانشجویان در تدریس بود.

نتیجه‌گیری: نظر به اهمیت مشارکت دانشجو در کلاس درس بر ارتقای کیفیت آموزش، اهتمام اساتید دانشگاه به ایجاد بستر مناسب به منظور توسعه مشارکت دانشجو در فرآیند تدریس توصیه می‌گردد.

کلید واژه‌ها: الگوهای تدریس؛ مشارکت در تدریس؛ الگوهای مشارکتی تدریس؛ دانشجو

*نویسنده مسؤول: گروه آموزش پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی، بلوار دکتر باهنر، قزوین، ایران

مقدمه

به طور معمول، کلاس درس تئوری تصویری است از استادی مشتاق ارائه و دانشجویانی مجبور به دریافت مطالب. لازمه ی فراهم آوردن فضاهای آموزشی مناسب و شرایط یادگیری بهتر، سرمایه گذاری روی سلامت هیجانی دانشجویان، به منظور القای نگرش مثبت نسبت به حضور در کلاس و یادگیری است (۱). رودریگوئز^۱ معتقد است: «مدرس می تواند تمامی مسائل را به یک روش در کلاس حل کند، اما این راهکار حاصلی ندارد. مدرس باید برای هر موضوع، راهکار خاصی را دنبال کرده و از تمامی ظرفیت خود و دانش آموزان برای یادگیری بهتر و بیشتر استفاده کند» (۲). یافته های پژوهشی نشان می دهند زمانی که مدرس صرف اصلاح سوء رفتار ناشی از مدیریت ضعیف کلاس می کند، منجر به تنزل میزان مشارکت دانشجویان در کلاس می شود (۳). روانشناسان تربیتی معتقدند مدیریت مؤثر کلاس درس می تواند فرصت های یادگیری فراگیران را افزایش دهد (۴). توجه به عوامل مؤثر در تدریس و یادگیری اثربخش می تواند منجر به ارتقاء کیفیت آموزش گردد. از این رو، طی بیست سال گذشته حرکتی جهانی از سوی پژوهشگران و سیاستگذاران برای مطالعه عوامل مؤثر در کارآمدتر کردن نظام های آموزشی جهت یادگیری بهتر آغاز شده است (۵). در کشور ما نیز طی چند دهه ی گذشته، آموزش علوم پزشکی شاهد تغییرات بنیادین ساختاری و محتوایی بوده که اثرات آن در گرایش هر چه بیشتر رشته های مختلف علوم پزشکی به سمت فراگیر محوری به روشنی قابل مشاهده است (۶).

ظهوری و اسلامی نژاد طی مطالعه ای نشان دادند که جنبه های روش تدریس، قدرت برقراری ارتباط، دانش پژوهی، و شخصیت فردی به ترتیب مهم ترین جنبه های تدریس اثربخش را تشکیل می دهند. در جنبه ی دانش پژوهی، ویژگی های علم و دانش و ارائه مطالب نو؛ در جنبه ی روش تدریس، ویژگی های انتقال شفاف و واضح مطالب و همچنین آماده سازی

کلاس برای تفکر و بحث؛ در جنبه قدرت برقراری ارتباط، ویژگی های ایجاد مشارکت دانشجو در مباحث و ارتباط دوستانه با دانشجو؛ و در جنبه ی شخصیت فردی، ویژگی های بیان شیوا و ساده، اعتماد به نفس، و قاطعیت از مهم ترین شاخص های تدریس اثربخش هستند (۷).

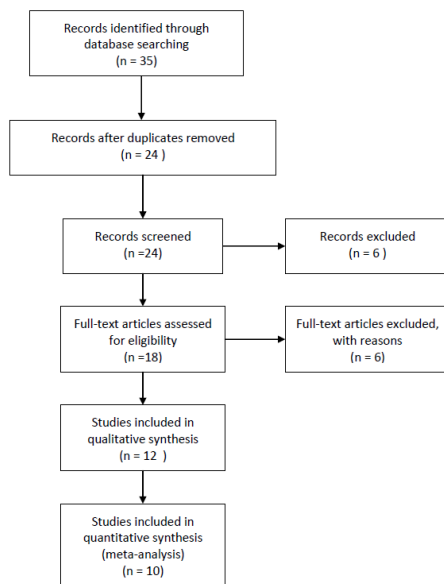
همچنین، یافته های پژوهشی نشان می دهد ناتوانی مدرسان در کنترل کلاس موجب وارد آمدن فشار روانی بر آن ها می شود (۸). یکی از بزرگ ترین چالش ها و دغدغه های مدرسان، بدر رفتاری فراگیران و به دنبال آن ناتوانی در کنترل کلاس است (۹). لازم است مدرس روش های مختلفی را در کلاس درس آزموده و کارآمدترین آنها را انتخاب کند (۱۰). اساتید راه های مختلفی را برای کمک به یادگیری و تقویت درک مطلب در دانشجویان به کار می گیرند. از آنجا که به دنبال استفاده از روش های مختلف آموزشی، میزان یادگیری دانشجویان دستخوش تغییر می گردد، لازم است برای حصول اطمینان نسبت به ایجاد انواع فرصت های یادگیری، استراتژی های مختلفی در کلاس به کار گرفته شود (۱۱).

در بیشتر الگوهای مدیریت کلاس، به اهمیت درگیر نمودن فراگیران اشاره شده است (۱۲ و ۱۳). از جمله روش های مورد استفاده در دنیا، شرکت فعال دانشجویان در امر تدریس است که می توان با استفاده از پرسش های مؤثر این شیوه ی آموزشی را به کار گرفت. مطالعات نشان داده اند که مشارکت فعال دانشجو در امر یادگیری دروس علوم پایه یکی از بهترین روش های یادگیری است که باعث تشویق دانشجو به حضور در کلاس شده، وی را از حالت انفعال و شنونده ی صرف خارج می کند (۱۴).

یکی از عوامل مؤثر در مشارکت دانشجویان در کلاس، برقراری ارتباط و تعامل بین مدرس و فراگیر است (۱۵). یافته های پژوهشی نشان می دهند که ارتباط مؤثر و دوستانه ی استاد و دانشجو در کلاس بر پویایی کلاس درس تأثیرگذار است. آموزش بدون ارتباط، فرآیندی بی معناست. مدرس باید بتواند برای تأثیرگذاری، اعمال تغییر و کنترل کلاس، پیام مناسب را

^۱ Rodriguez

کیفی، و ج) مطالعه کمی. مطالعه حاضر بر اساس متودولوژی مطالعات مروری، با هدف بررسی الگوهای مشارکت دانشجویان در کلاس درس و ارائه راهکارهای مناسب به منظور ارتقای آن به انجام رسید. در این مطالعه، بر اساس PRISMA Flow Diagram و با استفاده از کلیدواژهایی چون مشارکت، تدریس، مشارکت در تدریس، الگوی مشارکت، ارتقای مشارکت، و مشارکت دانشجو، جستجوی علمی در پایگاه‌های اطلاعاتی GoogleScholar ScienceDirect, SID, Magiran و Iranmedex به دو زبان فارسی و انگلیسی صورت گرفت، و در مرحله نخست تعداد ۳۵ مقاله مرتبط با موضوع مطالعه حاضر به دست آمد. معیارهای انتخاب مقالات به شرح زیر بود: زمان انجام مطالعه در فاصله ی سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱۵ باشد، و متن کامل ۳ مقالات در دسترس باشد. در مرحله بعد، با بررسی عناوین و چکیده مقالات، تعداد ۲۵ مقاله به دلیل عدم همسویی با هدف پژوهش حاضر از روند بررسی کنار گذاشته شده و در انتها تنها ۱۰ مقاله، که به صورت جامع تری به بیان مسئله و تبیین راه حل‌های مرتبط با آن پرداخته بودند، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند. روند انتخاب مقالات در نمودار ۱ نشان داده شده است.

نمودار ۱- فرآیند گزینش مقالات بر اساس الگوی پریزما

انتخاب کند؛ زیرا فراهم کردن زمینه‌های لازم برای ایجاد تغییر و علاقه به علم اندوزی، بدون برقراری ارتباط مطلوب میسر نیست. برخی محققین معتقدند برقراری ارتباط مؤثر میان مدرس و فراگیران موجب یادگیری حین فرایند تدریس می‌شود (۱۶). برقراری ارتباط دو طرفه باعث می‌شود در لحظه به لحظه فرایند تدریس، فراگیران با مدرس در ارتباط باشند (۱۴).

در راستای بررسی تأثیر این ارتباط، مطالعه رحمانی و همکاران نشان داد که دنبال برقراری ارتباط مطلوب بین دانشجو و استاد، مشکلات انضباطی کلاس به میزان یک سوم کاهش یافت (۱۷). از جمله عللی که فراگیران خاطی در توجیه رفتارهای نامناسب خود برمی‌شمردند می‌توان به برخوردهای غیرمحترمانه مدرس و بی‌ارزش شمردن کلاس و دانشجو اشاره کرد (۴). به کارگیری استراتژی‌های نامناسب می‌تواند منجر به کاهش مشارکت دانشجویان در کلاس گردد؛ بنابراین، از جمله وظایف مدرس در کلاس درس، پدید آوردن خودپنداره‌ی مثبت در فراگیران و عدالت در رفتار است (۱۸). به منظور فراهم کردن شرایط لازم برای یادگیری-یاددهی، ضروری است علاوه بر داشتن دانش، از روش‌های برخورد با فراگیران و تصمیم‌های به موقع نیز اطلاع حاصل گردد (۱۹).

لازم است مدرسان در مدیریت کلاس، به لحاظ علمی و مهارتی، از تبحر لازم برخوردار بوده، بتوانند اهداف یادگیری را پیش برده، و انگیزه فراگیران در یادگیری را افزایش دهند. لذا با توجه به اهمیت مشارکت دانشجویان در فرایند تدریس، مطالعه حاضر با هدف بررسی الگوهای مشارکت دانشجویان در کلاس و ارائه راهکارهای مناسب به منظور ارتقای آن به انجام رسید.

روش کار

مطالعه حاضر بخش نخست تحقیقی جامع و ۲ ترکیبی است که به منظور طراحی الگوی مناسب جهت توسعه مشارکت دانشجویان در امر تدریس به انجام رسید. این مطالعه جامع ترکیبی دارای سه بخش است: الف) مطالعه مروری، ب) مطالعه

^۱ Full text

^۲ Mix Method

به منظور بررسی هر یک از مقالات برگزیده، جدولی شامل بر عنوان، نام پژوهشگران و وابستگی علمی آنها، و سال انجام مطالعه تهیه، و اطلاعات حاصل از بررسی هر مقاله به طور جداگانه ثبت گردید (جدول ۱).

جدول ۱- ویژگی های عمومی مقالات بررسی شده در مطالعه حاضر

شماره	عنوان مطالعه	نام نویسندگان	وابستگی علمی	سال انجام	نوع مطالعه	جامعه پژوهشی
۱	10 Benefits of Getting Students to Participate in Classroom Discussions	Weimer, Maryellen	Magna Publication	۲۰۱۱	مروری	ایالات متحده
۲	Promoting effective classroom participation		University of Waterloo	۲۰۱۵	مروری	کانادا
۳	Student Classroom Engagement: Rethinking Participation Grades and Student Silence. A dissertation for the degree Doctor of Philosophy, Scripps College of Communication of Ohio University, June 2009	Meyer, Kevin R.	Scripps College of Communication of Ohio University	۲۰۰۹	مروری	ایالات متحده
۴	Participation in the Classroom: Classification and Assessment Techniques	Wright, Jessey	University of Western Ontario	۲۰۱۴	مروری	کانادا
۵	Increasing Student Participation	University Website	Cornell University	۲۰۱۲	مروری	ایالات متحده
۶	. How to inspire and motivate students to participate in class	Beach, Charisse	Illinois University	۲۰۱۴	مروری	ایالات متحده
۷	Teaching Excellence & Educational Innovation	Carnegie Mellon, Eberly Center	Pennsylvania	۲۰۱۵	مروری	ایالات متحده
۸	Student Participation/Active Learning	University Website	University of the Sciences in Philadelphia	۲۰۱۶	مروری	ایالات متحده
۹	Top 12 Ways to Increase Student Participation	Haynes, Kim	Teachers Alliance Education Website	۲۰۱۶	مروری	ایالات متحده
۱۰	Getting Students Involved in the Classroom. A Handbook for Faculty Development	Bergquist, W.H. & Phillips, S.R.	Cornell University	۲۰۱۵	مروری	ایالات متحده

یافته‌ها

کلیه مقالات مورد بررسی مبتنی بر متودولوژی مطالعات مروری بوده و در ایالات متحده و کانادا به انجام رسیده بودند. مضامین کلی مورد بحث در این مقالات در قالب ۴ موضوع اصلی دسته بندی شد: مزایای مشارکت دانشجویان در تدریس، استراتژیهای افزایش مشارکت، دلایل کمبود مشارکت، و طبقه

دیگر اطلاعات حاصل از بررسی مقالات، نظیر یافته ها و پیشنهادات، پس از حذف همپوشانی ها در یک فایل متنی گردآوری شد. در طول انجام این مطالعه مروری، هر گونه اختلاف نظر بین پژوهشگران در خصوص نحوه بررسی مقالات با اجماع نظر مرتفع گردید.

بندی و ارزشیابی مشارکت دانشجویان در امر تدریس (جدول ۲).

جدول ۲- مضامین اصلی مقالات بررسی شده در مطالعه حاضر

ردیف	مضامین اصلی
۱	مزایای مشارکت دانشجویان در کلاس
۲	استراتژی‌های مناسب برای افزایش مشارکت دانشجویان در امر تدریس
۳	دلایل کمبود مشارکت دانشجویان و راه‌های غلبه بر آنها
۴	ارزشیابی مشارکت دانشجویان در کلاس

الف) مزایای مشارکت دانشجویان در کلاس

مشارکت دانشجویان در کلاس از جمله ویژگی‌های مرتبط با طراحی‌های آموزشی است و می‌تواند دربردارنده‌ی نظریات اندیشمندانه و جالب توسط دانشجویان بوده، باعث تقویت، ایجاد انرژی مثبت، و اشتیاق در جو کلاس گردد. با این حال، عدم مدیریت مشارکت دانشجویان در کلاس، به خستگی معلم و سردرگمی دانشجویان می‌انجامد. مشارکت در کلاس از جمله استراتژی‌های ساده بوده، می‌تواند دارای مزایای زیر باشد:

۱- باعث افزایش علاقه می‌شود.

۲- باعث ورود دانشجویان به درس می‌شود.

۳- مشارکت دانشجویان در درس بازخوردی برای استاد است.

۴- مشارکت دانشجویان در درس بازخوردی برای خود ایشان است.

۵- مشارکت می‌تواند باعث افزایش آمادگی شود.

۶- با مشارکت دانشجویان در کلاس، استاد می‌تواند کلاس را کنترل کند.

۷- با مشارکت دانشجویان در کلاس، استاد پس از مدتی می‌تواند میزان مداخله و مشارکت هر فرد را تعیین نماید.

۸- مشارکت دانشجویان موجب تشویق و ترویج مذاکره بین دانشجویان می‌گردد.

۹- مشارکت دانشجویان در کلاس باعث افزایش توان ایشان برای صحبت کردن در جمع می‌شود.

۱۰- مشارکت در کلاس به دانشجویان امکان می‌دهد ادبیات و واژه‌های تخصصی رشته خود را تمرین کنند (۲۰ و ۲۱).

ب) استراتژی‌های مناسب برای افزایش مشارکت دانشجویان در تدریس و پیشبرد درس

ممکن است دانشجویان دارای پیشینه‌های مختلفی باشند، و یا در نظام‌هایی تحصیل کرده باشند که آنها را برای مشارکت در کلاس آماده نکرده و به طبع برای مشارکت فعالانه در کلاس دچار مشکل باشند. همچنین ممکن است برخی دانشجویان ندانند منظور از مشارکت در کلاس دقیقاً چیست؛ بنابراین برای آنکه بتوانند مشارکت مطلوبی در کلاس داشته باشند لازم است از ابتدا با چند و چون این انتظارات آشنا شوند.

۱- لازم است توقعات استاد به روشنی بیان شود.

۲- استاد به عنوان الگوی مشارکت در کلاس عمل کرده، دانشجویان را تشویق به تقلید کند.

۳- زمان کافی برای مشارکت عقلانی فراهم کند.

۴- توجه دانشجویان به نوعی از مشارکت جلب شود که برای استاد ارزشمند است.

۵- بر مشارکت مورد نظر استاد پافشاری شود.

۶- به دانشجویان فعال در مشارکت مورد نظر پاداش داده شود.

۷- از فنون نوبت دهی استفاده شود.

۸- با دانشجویی پرحرف، خارج از کلاس صحبت شود.

۹- دانشجویان برای مشارکت آماده شوند.

۱۰- برای دریافت پاسخ مورد نظر استاد، سرنخی به دانشجویان داده شود.

۱۱- ابتدا به دانشجویان یک تا دو دقیقه وقت داده شود تا افکارشان را روی کاغذ بیاورند.

۱۲- در ابتدا دانشجویان به گروه‌های کوچک تقسیم شوند تا روی پاسخ‌ها بحث کنند؛ سپس همگی به کل کلاس برگردانده شوند.

۲۳- توصیه می شود به دانشجویانی که مشارکت داشته اند بازخوردهای کلامی و غیرکلامی داده شده، از کسانی که پاسخ های صحیح داده اند قدردانی شود. همچنین، از کسانی که پاسخ های نادرست داده اند برای مشارکت شان قدردانی شده، از آنها درخواست پاسخ های بیشتر شود.

ج) دلایل کمبود مشارکت دانشجویان و راه های غلبه بر آنها

شرکت در کلاس، یادگیری فعال نیز نامیده می شود. غالب مدرسین درصدد یافتن راه هایی برای افزایش انگیزه دانشجویان جهت مشارکت در کلاس هستند. آنها می خواهند تعداد بیشتری دانشجوی فعال و تعداد کمتری دانشجوی بی تفاوت داشته باشند. نیل به این هدف نیازمند برنامه ریزی بیشتر در امر آموزش است. در ادامه، ۴ دلیل کاهش مشارکت دانشجویان به همراه راه حل هایی برای غلبه بر آنها و ایجاد شور و نشاط در کلاس ارائه شده است (۲۲ و ۲۳).

مشکل اول: محتوا تکراری است

تکرار مطالب می تواند به این دلیل باشد که دانشجویان همه مفاهیم را به خوبی فراگرفته اند، و یا اینکه استاد می خواهد قبل از امتحان بار دیگر مطالب را مرور کند. به هر حال، تکراری بودن مطالب باعث دل زدگی دانشجویان می گردد. برای حل این مشکل، استاد می تواند با مطرح کردن سؤالاتی نقطه شروع آموزش را تعیین کند. همچنین، می تواند از دانشجویان آشنا به مطالب بخواهد به دیگران آموزش دهند.

مشکل دوم: محتوا بسیار سخت است

بهرتر است استاد اجازه دهد دانشجویان سؤالات خود را به صورت مکتوب، بدون ذکر نام، در صندوق سؤالات قرار دهند. همچنین، توصیه می شود دانشجویان قبل از استاد تکالیف یکدیگر را دیده، نمره دهند، و ایرادات موجود را اصلاح کنند. روش مناسب دیگر آن است که دانشجویان به گروه های تخصصی تقسیم شوند؛ بهتر است استاد از آنها بخواهد مطالب را خوانده و برای دیگران توضیح دهند.

۱۳- بهتر است استاد زودتر از موعد به کلاس وارد شده، به طور غیر رسمی با دانشجویان وارد صحبت شود. این کار باعث می شود دانشجویان احساس راحت تری در کلاس داشته باشند.

۱۴- برای تشویق دانشجویان برای ورود به بحث از روش های غیرکلامی استفاده شود. توصیه می شود استاد نزدیک دانشجویان بنشیند، با تک تک آنها ارتباط چشمی برقرار کند، اطراف کلاس در گردش باشد، و یا در جاهای مختلف بنشیند. ۱۵- در سیلابس (برنامه دوره) ذکر شده و به طور مشخص در کلاس مطرح شود که از دانشجویان انتظار می رود در فعالیت های کلاس مشارکت داشته باشند.

۱۶- اعلام گردد که این مشارکت، بخشی از نمره ارزشیابی دانشجویان را تشکیل می دهد.

۱۷- در صورت امکان، چیدمان صندلی های دانشجویان به صورت دایره، حرف L، و یا هر شکل دیگری که امکان بحث رو در رو را فراهم می کند، تغییر یابد.

۱۸- بهتر است استاد در طول بحث های کلاسی بین دانشجویان بنشیند.

۱۹- در صورتی که دانشجویی بخواهد از زمان دیگران برای ادامه صحبت خود استفاده کند، بهتر است استاد ارتباط چشمی با وی را قطع کرده، به دانشجوی دیگری نگاه کند.

۲۰- بهتر است استاد قبل از اینکه شخص خاصی را صدا کند، ۱۵ ثانیه مکث کند. این کار اجازه می دهد افراد بیشتری به پاسخ بیاورند.

۲۱- اگر پس از گذشت ۳۰ ثانیه هیچکس برای پاسخ دادن داوطلب نشد، لازم است استاد سوال را با ادبیات دیگری مطرح کرده و یا از دانشجویان بپرسد برای پاسخ دادن به چه چیز دیگری نیاز دارند.

۲۲- توصیه می شود در مدت زمان برگزاری کلاس افراد مختلفی مورد پرسش قرارگیرند. همچنین بهتر است استاد اعلام کند منتظر شنیدن پاسخ کسانی است که تا آن موقع مشارکتی در بحث ها نداشته اند.

مشکل سوم: ارائه حجم زیادی از مطالب در مدت زمانی اندک

گاهی حجم مطالب قابل ارائه به قدری زیاد است که استاد ترجیح می‌دهد سخنرانی کند تا بتواند همه مطالب را ارائه دهد. دانشجویان نیز با خستگی یا با تماشای موضوعات خارج از کلاس سعی می‌کنند کلاس را تحمل کنند.

لازمه حل این مشکل توجه به این نکته است که با افزایش سن، حوصله و تمرکز افراد برای گوش سپردن به صحبت‌ها کاهش می‌یابد. برای مثال، دانش آموزان دبیرستانی قادرند حداکثر بین ۱۵ تا ۲۰ دقیقه تمرکز خود را حفظ کرده و مطالب را فراگیرند. بنابراین باید طرح درس طوری تنظیم شود که در هر مرحله استاد به طور مستمر بیش از این مدت صحبت نکند. همچنین، لازم است دقت شود در مدتی که استاد مشغول صحبت است، دانشجویان سرگرم رویاپردازی نشوند. همواره مطالبی مطرح شود که اتصال دانشجویان به کلاس را حفظ می‌کند.

مشکل چهارم: اداره ی کلاس عمدتاً مربوط به استاد است نه دانشجویان

لازم است کلاس طوری طراحی شود که دانشجویان بیش از استاد مشغول باشند. مثلاً، استاد بنشیند و به صحبت‌های دانشجویان گوش دهد. برای فعالیت، بحث، و مذاکره بهتر است پروژه‌هایی برای دانشجویان تعریف شود، به گونه‌ای که مستمراً فعال باشند. استاد نیز می‌تواند از دانشجویی به دانشجویی دیگر و از گروهی به گروه دیگر رفته و مشکلات را اصلاح کند، ارزشیابی کرده، و یا بازخورد بدهد (۲۴ و ۲۵).

(د) ارزشیابی مشارکت دانشجویان در کلاس

مشارکت در کلاس و درگیری فعال، هر دو از اجزاء حیاتی موفقیت دانشجویان در محیط‌های مختلف آموزشی به شمار می‌آیند. این امر به ویژه در رشته‌هایی مصداق دارد که لازم است فارغ التحصیلان آنها از توانایی نقد و تحلیل بالایی برخوردار باشند. شرکت دادن دانشجویان در فعالیت‌های آموزشی کلاس از جمله راهبردهایی است که بیشتر مدرسان

برای ایجاد مهارت‌های مهم در دانشجویان به کار می‌گیرند. بدین منظور، لازم است تفکر انتقادی و مهارت‌های ارتباطی در دانشجویان تقویت یابد، اما اینکه چه راهبردی برای مشارکت دادن دانشجویان به کار گرفته شود، از اهمیت بالایی برخوردار است. نتایج مطالعات مختلف نشان داده چنانچه استاد بخواهد به دنبال استفاده از مدل‌های سنتی آموزش، نظیر سخنرانی، صرفاً با مطرح کردن پرسش‌های ناگهانی دانشجویان را به مشارکت دعوت کند، آن دسته از دانشجویانی که کمتر قادر به بیان افکار خود هستند آسیب دیده، جو کلاس نیز دچار اضطراب می‌گردد؛ همچنین، این روش تأثیرات سودمند چندانی نیز دربرندارد (۲۶).

برای امتیازدهی می‌توان نمره صفر را به عدم انجام کار/غیبت/یا کار ضعیف؛ نمره ۱ را به کار متوسط و یا گهگاه، و نمره ۲ را به کار خیلی خوب اختصاص داد. اجزاء ارزیابی شامل موارد زیر هستند:

- تفسیر محتوا
- استفاده از شواهد
- ارتباط دادن محتوای جدید با آنچه قبلاً یاد گرفته اند
- تلفیق موضوعات با مسائل دنیای واقعی یا تجربیات شخصی
- نتیجه‌گیری بر اساس موارد مذکور
- استدلال / حل مسئله (۲۷).

به منظور نمره دهی به این فعالیت‌ها، لازم است معیارهایی مدنظر قرار گیرد؛ مثلاً ۲ تا ۳ معیار و ۳ سطح مشارکت در نظر گرفته شود و برای هر سطح نمره‌ای اختصاص یابد. مثلاً، ارائه نظرات جدید توسط دانشجو می‌تواند نمره‌ی ویژه‌ای داشته باشد. همچنین، اینکه دانشجویان تا چه اندازه موضوعات را به صورت کاربردی مطرح کرده، نشانه‌های تفکر نقادانه را نشان داده‌اند از اهمیت بالایی برخوردار است. چنانچه این کار چند بار در خلال کلاس انجام گیرد، سبب می‌گردد دانشجویان به تدریج با معیارهای نمره دهی آشنا شده، در مسیر ارائه کار بهتر و کسب نمره بالاتر تلاش کنند.

بحث و نتیجه‌گیری

تغییر در روش‌های آموزشی، همگام با سایر دانشگاه‌های دنیا، از ضروریات آموزش پزشکی است. مشارکت فعال دانشجو در امر یادگیری از بهترین روش‌های یادگیری است و باعث تشویق دانشجو به حضور در کلاس درس می‌شود؛ زیرا تمرکز و توجه دانشجو در کلاس موجب می‌گردد دانشجو به نقاط ضعف و قوت خود پی برده، از حالت انفعال و شونده صرف خارج گردد.

به دنبال بررسی مقالات مروری، نتایج حاصل از مطالعه حاضر در ۴ دسته زیر مورد بررسی قرار گرفت: مزایای مشارکت دانشجویان در کلاس، استراتژی‌های مناسب برای افزایش مشارکت دانشجویان در تدریس، دلایل کمبود مشارکت دانشجویان و راه‌های غلبه بر آن‌ها، و ارزشیابی مشارکت دانشجویان در کلاس.

نتایج مطالعه‌ی صفایی و همکاران با عنوان «مشارکت فعال دانشجو در تدریس، به منظور تعیین نگرش دانشجویان نسبت به تاثیر مشارکت در تدریس درس باکتری‌شناسی» نشان داد دانشجویان با علاقه بیشتری در کلاس درس حاضر شده و تعداد غایبین، حتی بدون حضور و غیاب، به حداقل رسید. شرکت فعال دانشجویان در سطوح مختلف علمی موجب ارتقای کیفیت تدریس، افزایش میزان یادگیری، تمرکز در کلاس، و علاقمندی دانشجویان گردید (۲۸). مدرس می‌تواند با طراحی سؤالی خوب فراگیران را به تفکر واداشته، با تکرار سوال و یا طرح سوال در جهات مختلف انگیزه آن‌ها در ایجاد ارتباط با محتوا را افزایش دهد (۲۰).

به منظور افزایش مشارکت دانشجویان در امر تدریس، باید از استراتژی‌های مناسب و متفاوتی بهره گرفت. یکی از مهم‌ترین استراتژی‌های افزایش مشارکت دانشجویان، تصویب و اجرای قوانین کلاسی با همراهی فراگیران است. آگاهی دادن به دانشجویان باعث گرایش به نظم در کلاس و در نهایت موجب عملکرد مثبت فردی و گروهی آنان می‌شود (۱۹). توصیه می‌گردد اساتید ضمن تدوین برنامه دوره کلاسی، مشارکت فعال

دانشجویان را قید کرده و در جلسه اول کلاس، قوانین مربوط به مشارکت فعال، تاثیر میزان مشارکت به عنوان بخشی از نمره ارزشیابی دانشجویان و ... را تشریح نمایند؛ همچنین بهتر است در مرحله بعد به ثابت قدم بودن استاد در اجرای این قوانین، به ویژه طی جلسات اول کلاسی، تاکید شود. باید تعریف روشن و واضحی از مشارکت ارائه شود. «مشارکت» اغلب شامل مکالمه‌ای طولانی توأم با بحث با تمامی افراد کلاس است؛ همچنین می‌تواند به معنای مبادلات کوتاه بین استاد و دانشجویان یا گروه‌های کوچک دانشجویی باشد (۲۱)؛ لذا ضروری است در ابتدای کلاس تعریف واضحی از مشارکت و حد انتظار استاد برای دانشجویان ارائه شود. به این منظور، می‌توان برای جلب اشتیاق بیشتر دانشجویان از آنان برای ارائه تعریفی پیرامون «مشارکت موثر در کلاس» کمک گرفت.

جهت ایجاد انگیزه در فراگیران، لازم است با همه آنها ارتباط چشمی برقرار شود. توجه به تک تک فراگیران باعث می‌شود همگی احساس کنند در کانون توجه مدرس قرار دارند و این امر موجب افزایش میزان مشارکت آنان می‌شود؛ لذا، اساتید معتقدند با چپش صندلی‌های کلاس به شکل U و یا دایره‌ای، ارتباط چهره به چهره بین فراگیران و استاد برقرار شده، متعاقباً موجب تسلط بیش تر مدرس بر دانشجویان و مشارکت بیش تر دانشجویان در کلاس می‌گردد (۱۵). با این تغییرات جزئی می‌توان تلاش کرد دانشجویان با آمادگی بیش تری در کلاس‌ها حضور یافته، بهره‌وری کلاس‌های آموزشی بالاتر رود.

Kim Haynes در مطالعه خود با عنوان «۱۲ راه کلیدی جهت افزایش مشارکت فراگیران» نشان می‌دهد در کلاس درس علاوه بر بکارگیری استراتژی‌های موثر در افزایش مشارکت، باید موانع مشارکت فعال دانشجویان را کاهش داد (۲۶). یکی از مواردی که منجر به کاهش میزان مشارکت دانشجویان می‌شود تکراری بودن محتوای مطالب و عدم آگاهی مدرس از میزان اطلاعات فراگیران است. ارائه مطالب غیرمفید انگیزه دانشجو جهت حضور در کلاس درس را

دریافت کننده اطلاعات باشند، به مشارکت کنندگانی فعال تبدیل شوند» (۳۲). این امر باعث می شود فراگیران تلاش کنند اطلاعات به دست آمده را ارزیابی نموده، به هم مرتبط سازند، از آنها نتیجه گیری کرده، علاوه بر حل مسئله در توسعه دانش ایفای نقش کنند (۳۳).

نتایج تحقیقات Glasser نشان می دهد که ایجاد فرصت یادگیری برای همه ی دانشجویان و تشویق آنان به مشارکت در یادگیری و استفاده از روش دانشجو محور موجب ارتقای کیفیت کلاس درس می شود (۳۴). یافته های پژوهش حاضر نیز بیانگر آن است که درگیر نمودن دانشجویان در فعالیت های یادگیری از جمله معیار های کارآمدی اساتید در کلاس است و مشارکت فراگیران در کیفیت یادگیری تاثیرگذار می باشد.

نتیجه گیری

یافته های پژوهش حاضر نشان می دهد میزان تسلط اساتید، روش تدریس، و آشنایی با شیوه های جلب مشارکت دانشجویان در مباحث درسی نقش موثری در تداوم حضور و میزان مشارکت فراگیران در کلاس درس ایفا می کند. لذا با توجه به این که مشارکت دانشجو در کلاس درس می تواند بر ارتقای کیفیت آموزش تاثیرگذار باشد، پیشنهاد می گردد برنامه ریزان و اساتید عوامل موثر در مشارکت دانشجویان را مد نظر قرارداده، زمینه مناسب برای توسعه مشارکت دانشجو در امر تدریس را فراهم آورند.

References:

1. Mahmoodi SM. Teaching skills development manual: a guide for teachers of health workers. (Translation). Cristian E. Tehran: Boostan Pub; 1998:84-108. [In Persian]
2. Rodriguez L. Classroom Management. [Cited 2011 Sep 30]. Available from: <http://www.4faculty.org/includes/108r2.jsp>
3. Eyni A. Classroom Management. Monthly growth of educational technology. 2014; 29(8): 10-13. [In Persian]
4. Mesrabadi J, Badri R, Vahedi Sh. The role of implementation of teacher's various authority resources on students' misbehaviors rate. J Psychology. 2011; 5(19): 135-57. [In Persian]
5. Daniel D, Reynolds D. Effective teaching: Evidence and practice. 2nd Ed. Los Angeles: SAGE; 2011: 25-31.

کاهش می دهد. نتایج پژوهش سلیمانی اصل و همکاران روی ۱۵۱ نفر از دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران نشان داد غیر مفید بودن مطالب مطرح شده در کلاس (۷۷٪) از جمله عوامل مهم عدم حضور دانشجویان در کلاس درس بوده است (۲۹). بنابراین اساتدان باید با بالا بردن سطح علمی خود و ارائه مطالب غیر تکراری و جالب در کلاس، نظر دانشجویان را به کلاس جلب کرده، آنها را به بحث در کلاس و ارائه نظرات تشویق کنند (۳۰).

از جمله راه های غلبه بر کاهش میزان مشارکت دانشجویان، ارزیابی دانش قبلی آنان است که می توان با طرح سوالات ساده از فراگیران به آن دست یافت. بهتر است استاد به دنبال پرسش "در مورد این موضوع چه می دانید؟" موارد اشاره شده را فهرست کند، و یا درباره موضوع پیش آزمون برگزار کند؛ در این صورت، بر اساس نتایج مطالعات مختلف، مطالب ارائه شده توسط مدرس در جهت ارائه اطلاعات ذکر نشده و یا اصلاح اطلاعات نادرست خواهد بود (۳۱).

همچنین، اساتید باید به نقش خود به عنوان فرد تسهیل کننده، و نه منبع تمام علوم، تأکید نمایند. مدرس نباید مرتباً با اطلاعات اضافی وارد صحنه شود، زیرا در چنین حالتی به زودی تمامی بحث ها به سوی استاد سوق داده شده و انگیزه فعالیت متقابل از دانشجویان سلب می شود. Salisbury اظهار می دارد:

«به شاگردان اجازه دهید به جای این که ظروف غیر فعال

6. Shariati M, Dadgari A. Learning guide. Tehran: Hayan Pub; 2007: 82-8. [In Persian]
7. Zohoor AR, Eslaminejad T. Indicators of effective teaching from the view of students. Payesh. 2003; 1(4): 5-13. [In Persian]
8. Mesrabadi J, Piri M, Ostavar N. Diversity and prevalence of students' indiscipline behaviors from the viewpoints of Tabriz secondary school teachers. J Educational Innovations. 2014; 12(48): 111-26. [In Persian]
9. Bakhshayesh A. Investigating the relationship between classroom management styles and personality traits of Yazd primary school teachers. J New Approaches in Educational Administration. 2013; 2(14): 185-97. [In Persian]
10. Baseri Sh. What is a management trainer class?. Monthly nasime vahy. 2012; 47: 18. [In Persian]

11. Nandi PL, Chan JN, Chan CP, Chan P, Chan LP. Undergraduate medical education: comparison of problem-based learning and conventional teaching. *Hong Kong Med J*. 2000; 6(3):301-6.
12. Simonsen B, Fairbanks S, Briesch A, Myers D, Sugai G. Evidence-based Practices in Classroom Management: Considerations for Research to Practice. *Education a Treatment of Children*. 2008; 31(3): 351-80.
13. Metropolitan center for urban education. Culturally responsive classroom management strategies. New York: New York University; 2008.
14. Krueger PM, Neutens J, Bienstock J, Cox S, Erickson S, Goepfert A, et al. To the point: reviews in medical education teaching techniques. *Am J Obstet Gynecol*. 2004; 191(2):408-11.
15. Shaygan F. Educational management factors effective in students, Sleepiness in class. *Quarterly modiriati entezami*. 2009; 4(3): 342-62. [In Persian]
16. Niazazari K, Madah Mohamadtaghi, Amouei F. Study of the degree of efficiency of academic staff of Islamic Azad University in Classroom Management. *Quarterly J Educational Leadership & Administration*. 2008; 2(2): 147-164. [In Persian]
17. Rahmani S, Mesrabadi J, Zavar T. A comparative study of emotional intelligence and mind reading between disciplined and undiscipline students. *J School Psychology*. 2014; 2(4): 81-97. [In Persian]
18. Salighedar L. Take Classroom Management. *Monthly growth of educational technology*. 2011; 7: 26. [In Persian]
19. Piriyaabi H. Take Classroom Management: Twenty fan classroom management. *Monthly growth of educational technology*. 2010; 26(1): 34-5. [In Persian]
20. Weimer, Maryellen. 10 Benefits of Getting Students to Participate in Classroom Discussions. [Cited 2011 Feb 15]. Available from: <http://www.facultyfocus.com/articles/teaching-and-learning/10-benefits-of-getting-students-to-participate-in-classroom-discussions/>
21. Centre for Teaching Excellence. Promoting effective classroom participation. Available from: <https://uwaterloo.ca/centre-for-teaching-excellence/teaching-resources/teaching-tips/assessing-student-work/grading-and-feedback/promoting-effective-participation>
22. Wright J. Participation in the Classroom: Classification and Assessment Techniques. *Teaching Innovation Projects*. 2014;4(1): 3.
23. Cornell University Center for Teaching Excellence. Increasing Student Participation. Available from: <https://www.cte.cornell.edu/teaching-ideas/engaging-students/increasing-student-participation.html#role>.
24. Beach C. How to inspire and motivate students to participate in class. [Cited 2014 Oct 15]. Available from: <http://expertbeacon.com/how-inspire-and-motivate-students-participate-class/#.VtFUIH194dW>.
25. USciences University of the sciences, Philadelphia. Student Participation/Active Learning. [Cited 2016 Sep 20]. Available from: <http://www.usciences.edu/teaching/tips/spal.shtml>
26. Haynes K. Top 12 Ways to Increase Student Participation. Available from: <http://www.teachhub.com/top-12-ways-increase-student-participation>
27. Bergquist WH, Phillips SR. *A Handbook for Faculty Development, Council for the Advancement of Small Colleges*. New York: Dansville Press; 1975: 114-17.
28. Ghasemian Safaei H, Farajzadegan Z. Active participation of student s in teaching. *Iran J Med Educ*. 2012; 11(9):1129-30. [In Persian]
29. Soleimani AH, Mehrnia K. Survey of tehran university of medical sciences medical students opinions about causes of absenteeism. *Iran J Med Educ*. 2001; 2(1(7)):73. [In Persian]
30. Habibipour R, Seif A. Investigating the reasons of nursing student's absence from class at Islamic Azad university Hamedan branch, 2014-2015. *Iran J Nursing Res*. 2015; 10(4): 136-44. [In Persian]
31. Glair KL. A case against compulsory class attendance policies in higher education. *Innovative Higher Education*. 1999; 23(3): 171-80.
32. Salisbury DF. *Five Technology For educational change*. New Jersey: Educational Technologies Pub;1999.
33. Mousapour N. The Concept of Teaching and its Essential questions. *Strides Dev Med Educ*. 2004; 1(1):48-56. [In Persian]
34. Glasser W. Enhancing instruction: teaching in the quality classroom. *Course Syllabus*. [Cited 2009]. Available from: <https://www.teachervideocourses.com/courseDescriptions/TQC-SyllabusREV2.pdf>

Students' Participation in Teaching and its Improvement Methods: A Review Study

Kazem Hosseinzadeh¹, Fariba Derakhshan², Ramin Sarchami^{3*}

1. *Ph.D. in Health Education and Health Promotion, Department of Nursing, School of Nursing and Midwifery, Qazvin University of Medical Sciences, Qazvin, Iran*

2. *M.Sc. in Medical Education, School of Medicine, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran*

3. *Ph.D. in Higher Education Management, Assistant Professor, Department of Community Medicine, School of Medicine, Qazvin University of Medical Sciences, Qazvin, Iran*

•Received: 4 Jul, 2014

•Received Corrected Version: 25 Oct, 2016

•Accepted: 6 Nov, 2016

Background & Objective: Students' participation in the classroom is a feature of many educational designs. This can include scholarly and interesting ideas by students and results in the creation of positive energy and enthusiasm in the classroom atmosphere. However, if not managed, students' participation may cause burnout among teachers and confusion for students. This review study aimed to assess models for students' participation in the classroom and provide a general guideline to improve it.

Methods: To perform this review study, PRISMA flow diagram was used. First, available scientific websites were searched using the related keywords, and 35 articles were retrieved. Due to inappropriate contents or repetition of ideas, 25 articles were excluded. Thus, 10 articles which had discussed the issue and its guidelines more comprehensively were selected. Parts of the contents were selected and combined to provide a brief guideline for university faculties and instructors.

Results: The selected studies were review studies conducted in Canada and the United States. The contents of the studies included advantages of students' participation in teaching, strategies to increase participation, reasons for the lack of participation, and classification and evaluation of student participation.

Conclusion: Regarding the importance of students' participation in the overall quality of teaching, faculties are recommended to try to enhance students' participation in teaching.

Key Words: Teaching models, Participation in teaching, Teaching participative models, University student

*Correspondence: Department of Community Medicine, School of Medicine, Qazvin University of Medical Sciences, Qazvin, Iran

• Tel: (+98) 34 3332 2383

• Fax: (+98) 34 3332 2383

• Email: rsarchami_3000@yahoo.com